

Gunnar Ekströms professur i numismatik

Numismatiska Forskningsgruppen

ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN
STOCKHOLMS UNIVERSITET

**ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN
STOCKHOLMS UNIVERSITET**

**GUNNAR EKSTRÖMS PROFESSUR I NUMISMATIK
NUMISMATISKA FORSKNINGSGRUPPEN**

2002

1. Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria

Genom ett donationsbrev av Wera Ekström instiftades Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning 1974. Stiftelsen bekostade bl.a. Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria vid HSFR med placering vid Stockholms universitet, Arkeologiska institutionen.

Genom ett riksdagsbeslut överfördes professuren till Stockholms universitet 1 juli 1994, men verksamheten kommer även framöver att bekostas av Gunnar Ekströms stiftelse. Detta beslut ligger i linje med Wera Ekströms intentioner som syftade till att upprätta en universitetsprofessur. Flyttningen innebär inte några förändringar beträffande verksamhetens inriktning. Verksamheten bedrivs under namnet Numismatiska forskningsgruppen, förkortat NFG, och Stockholm Numismatic Institute på engelska.

Sedan oktober 1996 sker verksamheten i egna lokaler i kvarteret Pegasus i Gamla Stan mitt emot Kungliga Slottet. Den fasta personalen består sedan flytten av en professor (heltid) och en redaktionsekreterare (halvtid). Ett varierande antal studenter skriver uppsatser under 5-10 veckor. Därutöver finansierar Gunnar Ekströms stiftelse några doktorandstipendier och begränsade forskningsprojekt som utförs vid NFG.

2. Forskningsaktuellt – Myntfynd i Västmanland

År 1982 inleddes en publicering landskapsvis av alla myntfynd. Den är ett projekt inom kommittén Sveriges Mynthistoria och benämns Landskapsinventeringen. De två första volymerna utgavs i samarbete mellan Kungl. Myntkabinettet och NFG (då under namn av Numismatiska Institutionen). När NFG överfördes till Stockholms universitet 1988 upphörde NFG att vara samarbetspartner och kommittén Sveriges Mynthistoria skulle omorganiseras. Sedan 1988 har Kungl. Myntkabinettet övertagit ansvaret för utgivningen. Fynden i 14 landskap har hittills redovisats i 9 volymer.

Forskning och undervisning är professurens huvuduppgifter. Det markeras genom att verksamhetsberättelsen avslutas med en kortare artikel som redovisar aktuell forskning med anknytning till undervisningen. Vidare görs sedan 1998 en genomgång av fynd från ett eller flera landskap - hittills behandlade landskap är Halland, Södermanland, Västergötland och Öland. Tanken är att fynden redovisas översiktligt med beskrivning och analys av utvecklingen fram till 1700-talets slut. I årets verksamhetsberättelse kommer Västmanland att behandlas.

Västmanland hade stora fördelar av sitt geografiska läge. Genom sitt inlandsläge var det relativt skyddat från yttre hot. Söderut ligger Mälaren som innebar snabba transporter till rika områden runt Mälaren med Stockholm som centrum i den östra ändan. Norrut ligger Bergslagen med rika mineralfyndigheter som via Arboga, Köping och Västerås lastades om och skeppades vidare till Stockholm och utlandet. Namnet Köping antyder också handelns betydelse för ortens uppkomst. Under en stor del av medeltiden

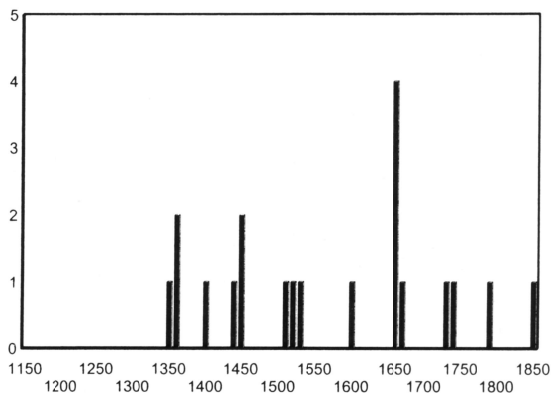

Fig. 1. Antal västmanländska skatter efter slutmynt (t.p.q.) per decennium under medeltid och nyare tid.

var Västerås en av rikets viktigaste myntorter. Närheten till Sala silvergruva, som började exploateras i början av 1500-talet, var säkert anledning till att Västerås var rikets enda myntort 1538-1540.

Alla data som redovisas här bygger på information i de databaser som finns vid NFG vilket betyder att materialet kommer att bli något större när en komplett genomgång gjorts i samband med Landskapsinventeringen. Databaserna täcker nu huvudsakligen skattfynd samt större hopade fynd medan små hopade fynd och lösfynd som regel ännu inte hunnit registreras.

Myntfynden i Västmanland har tidigare inte behandlats närmare. Myntskatter (här definierat som minst 2 mynt nedlagda vid samma tillfälle) är mycket ojämnt fördelade på olika perioder. Västeråsskatten, som hittades 1972, är med totalt 16.232 ex. Sveriges till antalet tredje största myntskatt och dominerar bilden av fynden i Västmanland.

Antalet funna mynt inkl. lösfynd och hopade fynd uppgår totalt till 24.610. De hopade fynden kommer främst från domkyrkan och klostret i Västerås samt gruvbyn i Sala. Skattfynden fördelas tidsmässigt på följande sätt (fig. 1):

<i>Period</i>	<i>Tid</i>	<i>Fynd</i>	<i>Mynt</i>
Romersk järnålder	0-400	1	71
Folkvandringstid	400-550	-	-
Vendeltid	550-800	-	-
Vikingatid	800-1140	5	2.225
Medeltid	1140-1520	8	19.359
Nyare tid	1520-	13	1.653
<i>Totalt</i>		27	23.308

För två av skatterna saknas uppgifter om antal mynt och i fyra vikingatida gravar finns mellan två och fyra mynt vilket gör att de formellt är skattfynd.

Romersk järnålder 0-400

Den äldsta myntimporten till Sverige bestod av romerska denarer präglade under de första och andra århundradena e.Kr. Enstaka guld- och bronsmynt finns också och tillhör dessa och de därpå följande århundradena. Fynden i Sverige omfattar totalt 7.705 ex. varav 6.558 från Gotland. Från Västmanland finns ett skattfynd från Hede, Möklinta sn, med 71 denarer medan lösfynd däremot saknas.

Vikingatid 800-1140

Totalt har 243.600 mynt från 2.730 fynd (varav 897 har fler än 1 mynt) hittats i Sverige. Gotland står för 2/3 av alla funna mynt.

De vikingatida fynden i Västmanland omfattar totalt 2.255 mynt varav

skatten från Östjädra, Dingtuna sn, med 2.110 mynt är totalt dominerande. De två närmast största skatterna hittades redan i slutet av 1700-talet då de olagligen skingrades. Uppgifterna om dem är ofullständiga. Under ett äldre skede (ca 800-970) skedde importen nästan uteslutande österifrån. I Västmanland kommer 800-talsfynd från tre gravar och ett lösfynd. Med tanke på närheten till Birka, som hade sin blomstringstid ca 750/775-970/975, är det märkligt att detta skede är så dåligt representerat i fynden. Förutom ett litet skattfynd med 4 arabiska mynt dominerar lösfynden bland de fem fynden från 900-talets första hälft. Här ingår emellertid en arabisk dinar, d.v.s. ett guldmynt hittad 1833 i Köping. Totalt är endast åtta dinarer kända (exkl. osäkra) från svenska vikingatida fynd (Gotland - 3, Uppland - 2, Västmanland - 1, Öland - 1, Östergötland - 1). Alla är lösfynd med undantag för de två uppländska som ingår i en skatt med totalt 18 mynt. Köpingsexemplaret, präglat under den fatimidiska dynastin i al-Mahdiyyah 932, är ett av två ex. från 900-talet; det andra är hittat på Öland. De gotländska är märkligt nog betydligt yngre (präglade på 1120-talet i Spanien) och kan ha importerats betydligt senare (ytterligare 4 ex. från samma tid ingår i Duneskatten på Gotland från 1300-talet).

Vid mitten av 900-talet minskade importen radikalt österifrån och från 970-talet inleddes en blygsam import av västeuropeiska mynt. På 990-talet exploderade importen av tyska och engelska mynt, men i skatten från Östjädra, slutmynt 991, dominerar arabiska mynt fullständigt med 94%. Skatten har en osvensk sammansättning med bl.a. en extremt hög andel fragment, inga engelska mynt men däremot många nordiska. Det pekar entydigt på en koppling till det västslaviska området. I Sverige finns endast en parallell i det yngre (slutmynt 1023) Stigefyndet från Medelpad.

Även sedan importen från Västeuropa inletts utgör gravfynden hälften av antalet fynd i Västmanland och det yngsta, från Åsta i Björskog sn, har slutmynt så sent som 1056. Skattfynden är, med undantag av Östjädra, få och små. Det är svårt att ge någon generell förklaring till de få fynden, men uppenbarligen har man inte haft förutsättningar för att delta i handeln. Den yngsta skatten, slutmynt 1056, från Brunna består endast av sex mynt.

Medeltid 1150-1520

Trots att den medeltida myntningen i Mälardistriktet inleddes ca 1180 dröjer det ända till mitten av 1300-talet innan de första skattfynden dyker upp i Västmanland. Det sker i samband med att systemet med tidsbegränsade mynttyper och återkommande myntindragningar upphörde. De få skattfynden generellt i Sverige under äldre medeltid visar att detta system medförde färre skattfynd eftersom mynten förlorade i värde i samband med en myntindragning. Hopade fynd, framförallt i Västerås domkyrka, av mynt från den äldre medeltiden visar emellertid att det fanns stora mängder mynt i cirkulation.

Även om det bara finns åtta senmedeltida skatter är två av dem stora. År 1791 hittades ca 2.300 mynt, slutmynt ca 1360, i Råby/Vallby utanför Västerås. Mynten skingrades, men det finns bra förteckningar över innehållet. I samband med att grunden till ett medeltida hus togs bort i Västerås 1972 hittades 16.232 mynt med slutmynt 1518. Många av mynten är stamp-identiska och ger intryck av att ha kommit direkt från myntverket. Denna skatt, liksom Gåsmyreskatten (se nästa avsnitt), bör kopplas till inbördesstriderna vid övergången medeltid/nyare tid.

En skatt från Hamre utanför Arboga med 730 örtugar och penningar (brakteater), slutmynt 1457, förtjänar också att nämnas. Det är den näst största svenska örtugsskatten från seklets mitt. Som framgår av Arboga Stads Tänkebok var Arboga under denna tid en relativt stor stad och skatten kan ses som ett tecken på stadens betydelse för omlandet.

Utländska mynt är ovanliga i Mälardalen och en skatt med enbart 18 nordtyska mynt, slutmynt 1440, från Kyrkbacken i Västerås är exceptionell i detta avseende. Den visar på stadens kontakter med utlandet. Fynd av enstaka utländska senmedeltida guldmynt är annars det som främst pekar på internationella kontakter. Endast ett ex. (Tyskland, kung Albrecht II 1438-1439, Frankfurt, gyllen), funnet i Västerås domkyrka, är känt från Västmanland.

Nyare tid från 1520

Skatten från Gåsmyretull i Västerås med 1.224 ex. domineras helt av Kristian II:s inflationsmynt, klippingar, men innehåller även Gustav Vasas efterpräglingsmynt, liksom ett ex. präglat i hans eget namn. Skatten kan därför dateras till 1521-1522 och kopplas till Kristian II:s invasion av Sverige och Gustav Vasas befrielsekrig.

Efter skattkoncentrationen omkring 1520 finns sammanlagt endast tio skatter (slutmynt mellan 1532 och 1858) samt två som inte kan dateras närmare. Den största omfattar 177 mynt medan alla övriga har under 100 ex. De två näst yngsta skatterna består enbart av plåtmynt. Det är en fyndkategori som man framförallt brukar sätta i samband med att folk försökte värdesäkra sina tillgångar under 1700-talet som till stor del dominerades av sedlarna vars

Fig. 2. Anonyma ½ örtugar från Sturetiden präglade i Västerås i S:t Eriks namn dominerade fyndet från Västerås 1972.

värde var osäkert under inflationstider. En äldre plåtmyntskatt med fyra plåtar, slutmynt 1662, kommer från ett skeppsvrak i Granfjärden. Det finns även ett halvdussin lösfynd med plåtmynt som täcker perioden 1649-1751. De två yngsta skatterna har en speciell karaktär genom att de tillkom i samband med restaureringar av Västerås domkyrka 1798 resp. 1861. De är intressanta eftersom man normalt inte kan belysa myntcirkulationen så sent genom skattfynd.

Under en hundraårsperiod från 1500-talets mitt importerades utländska stormynt i silver (talrar) i stort antal. Även utländska guldmynt, som man fortsatte att importera in på 1700-talet, var en del av denna importström. Båda myntgrupperna förekommer främst som lösfynd. Från Västmanland finns tre lösfynd med talrar präglade 1615-1683 samt fem lösfynd med guldmynt, präglade 1609-1731.

Bristen på skattfynd gör att de hopade fynden får större betydelse för att belysa myntcirkulationen. Trots att även antalet hopade fynd är begränsat så är framförallt mynten från Västerås domkyrka och S:ta Gertruds kapell exempel på hopade fynd som visar att det funnits stora mängder mynt i omlopp. Det förstnämnda fyndet täcker perioden fr.o.m. mitten av 1200-talet. Ett i Sverige mycket ovanligt fyndmynt (Frankrike, Filip II August 1180-1223, Tour, denier) är emellertid ett halvsekel äldre. S:ta Gertruds kapell, sannolikt uppförd vid 1400-talets mitt, är mycket intressant genom fynden av inte mindre än 90 brakteater från perioden 1430-1500. Det är därför snarast avsaknaden av större utgrävningar som får det att se ut som om mynt var en bristvara i Västmanland. Framtida utgrävningar kommer säkert att bekräfta bilden av att mycket mynt var i omlopp. De hopade fynden visar också att det under senmedeltiden fanns ett litet inslag av utländska mynt, främst danska, i myntcirkulationen.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att Västmanland är något av extremernas landskap. Antalet skatter är mycket begränsat men de är antingen stora/mycket stora eller mycket små. Koncentrationen av fynd till Västerås är påfallande. Fler fynd behövs för att kunna belysa myntcirkulationen mer i detalj.

Kenneth Jonsson

Fig. 3. Frankrike, Filip II August 1180-1223, Tour, denier. Ett franskt mynt är märkligt nog det äldsta medeltidsmyntet som har hittats i Västmanland (Västerås domkyrka).

3. Övrig forskning och publicering

Vikingatid

Under året har preliminära bestämmningar gjorts av mynten i nya skatter från Klints (ca 690 ex.), slutmynt 1018, och Alskute (98 ex.), slutmynt 991, Gotland. Samtidigt har arbetet fortsatt med publiceringen av fynden från Blekinge och bl.a. reviderades listorna för de arabiska mynten.

Gert Rispling har arbetat mycket med det arabiska fyndmaterialet i allmänhet. Johan Landgren har med anslag från Gunnar Ekströms stiftelse påbörjat ett projektarbete för att registrera alla vikingatida arabiska fyndmynt på data.

Medeltid och nyare tid

Jonas Rundberg har med anslag från Gunnar Ekströms stiftelse genomfört en stampundersökning av svenska örtugar 1441-1477.

Övrigt

Kenneth Jonsson är tillsammans med William Metcalf vid American Numismatic Society, New York, redaktör för ett nyhetsbrev, Coins and Computers Newsletter, som behandlar datoranvändning inom numismatiken. Under året upphörde det som ett självständigt nyhetsbrev och ingår numera som en del av International Numismatic Commissions Newsletter.

4. Undervisning

Numismatik ingår som ett avsnitt i grundkursen på A-nivå (mynthistorien ca 100–1500) vid arkeologiska institutionen. Undervisningen gavs under året av doktorand Frédéric Elfver. Forskarhandledning gavs av Kenneth Jonsson (doktoranderna Cecilia von Heijne och Nanouschka Myrberg). Frédéric Elfver har en extern handledare (Brita Malmer).

Sedan flera år tillbaka sker handledning vid uppsatsskrivning främst på B- och C- men även på D-betygsnivå i arkeologi. Uppsatserna behandlar vikingatida och medeltida teman. Inom det förra området sker bl.a. en systematisk genomgång av tyska myntorter, vilket har gett en mängd ny information om kronologin och strukturen, liksom om hur importen utvecklades. Under senare år har även arabiska mynt behandlats. För den medeltida perioden har uppsatserna behandlat nordiskt och baltiskt material. Avsikten med uppsatserna är dels att genom en systematisk, målinriktad forskning kunna bearbeta större materialgrupper, dels att få fram en ny generation numismatiker och slutligen att skapa förutsättningar för en numismatisk forskarmiljö.

Vid Arkeologiska institutionen framlades under läsåret tre uppsatser med Kenneth Jonsson som handledare.

B-uppsats

Eva Eriksson, Från mynt till pynt. Hängen på vikingatida bysantinska och anglosaxiska mynt.

Joakim Lie, Några myntgrupper från Niederlothringen med tonvikt på hertigarnas myntning. En studie baserad på de svenska fynden.

Ann-Christine Palm, Danska medeltida Lundamylnt 1146-1241.

5. Konferenser och andra engagemang

Sigtuna, 13 febr. *Studier* vid Sigtuna Museum (Jonsson).

Stockholm, 27 februari. *TV-inspelning* av inslag om numismatisk forskning i Hjärnkottoret (von Heijne).

Köpenhamn, 11-15 mars. *Studieresa* till Nationalmuseet och Den kgl. Mønt- og Medaillesamling för materialinsamling till avhandlingen (Elfver).

Uppsala, 22 mars. *Studieresa* till Uppsala universitets myntkabinett för materialinsamling till avhandlingen (Elfver).

Winterthur, 22-23 mars. *Styrelsemöte* med Internationella Numismatiska Kommissionen (Jonsson).

Trondheim, 5-7 april. *Studieresa* till Vitenskapsmuseet i Trondheim för materialinsamling till avhandlingen samt forskarträff med kollegerna Svein Gullbekk, Christoph Kilger samt Jon Anders Risvaag (Elfver).

Stockholm, 15-16 april. *Ämneskonferens* i arkeologi (Jonsson).

Södermanland och Öland, 19-21 april. *Efterundersökningar* av bl.a. vikingatida skattfyndplats samt exkursion (Elfver, von Heijne, Jonsson, Landgren, Rundberg).

Uppsala, 27 april. Myntdag i Uppsala på Museum Gustavianum. *Föredrag*: Mynt – historia i fickformat (Elfver).

Trosa, 6 maj. *Metalldetektorinventering* på fälten vid Trosa landsförsamlings kyrka (Elfver, von Heijne).

Lovö, 16 maj. *Exkursion* till Lovö och Arkeologiska institutionens seminariegrävning (Elfver, von Heijne).

Berlin, 27-28 maj. *Studiebesök* vid myntkabinettet i Staatlichen Museen, Berlin. *Föredrag* i Numismatischen Gesellschaft zu Berlin: Die deutschen Münzen des 10. und 11. Jahrhundert in Schweden. Forschungen am Numismatischen Institut der Universität Stockholm (Jonsson).

Helsingfors, 12 juni. *Opponent* på Tuukka Talvios doktorsavhandling, Coins and Coin Finds in Finland 800-1200 (Jonsson).

Köpenhamn, 2 juli. *Studier* vid Den kgl. Mønt- og Medaillesamling (Jonsson).

Lunda, 2-3 juli. *Metalldetektorinventering* för Riksantikvarieämbetet i samband med utgrävningarna vid Lunda, Strängnäs, Södermanland (Elfver).

Alvastra, 1 augusti. *Exkursion* till Alvastra kloster, Östergötland (Elfver).

Birka och Helgö, 17 augusti. *Exkursion* till Birka och Helgö (von Heijne).

Sigtuna, 18 augusti. *Exkursion* till Sigtuna på Arkeologins dag (Elfver).

Adelsö, 24 augusti. *Exkursion* till Adelsö, Uppland (Elfver).

Södermanland, 11 september. *Exkursion* till Södermanland med forskarseminariet, Arkeologiska institutionen (Elfver, von Heijne, Myrberg).

Östergötland, 21 september. *Exkursion* till Östergötland med Svenska Fornminnesföreningen (von Heijne).

Lund, 24-26 september. *Studieresa* till myntkabinettet vid Lunds universitets historiska museum för materialinsamling till avhandlingen (Elfver).

Södermanland, 24 oktober. *Exkursion* till Södermanland med C-kursen i arkeologi, Arkeologiska institutionen (Elfver, Myrberg).

Visby, 25-28 oktober. *Studiebesök* vid Gotlands Fornsal (Jonsson).

Stockholm, 6 november. Arkeologiska institutionen. *Doktorandseminarium*: Lundamyntningen under Hardeknuts tid till Sven Estridsen (ca 1035-50), II. Myntförsämring och monopolmynt? (Elfver).

Stockholm, 12 november. Stockholms universitet, Arkeologiska institutionen. *Grundkurs* i numismatik (Elfver).

Stockholm, 17 november. Stockholms medeltidsmuseum, föredragsserie om Birger jarl, *föredrag*: Ekonomin och myntningen (Jonsson).

Stockholm, 18 november. Stockholms medeltidsmuseum. *Tvårvetenskapligt forskarseminarium för doktorander med medeltidsämnen* arrangerat av Medeltidsseminariet, Stockholms universitet (Myrberg).

Stockholm 20-21 november. Hasseludden. *Arkeologi och kommunikation*. Arkeologisk konferens för forskare och kulturmiljövårdssektorn arrangerad av Riksantikvarieämbetet (Myrberg).

Stockholm, 3 december. Historiska museet. *Seminarium*: Vikingar från alla håll! (Elfver, von Heijne, Jonsson).

Nyköping, 11-12 december. Länsstyrelsen, Södermanlands län. *Seminarium*: Kulturell mångfald i Södermanland. Del 2 med utgångspunkt från järnålders- och medeltidslämningar. *Föredrag*: Myntfynd och myntning i Södermanland (Elfver).

Köpenhamn, 16-20 december. *Studieresa* till Nationalmuseet och Den kgl. Mønt- og Medaillesamling för materialinsamling till avhandlingen (Elfver).

6. Datorisering och forskarkontakter

På B-betygsnivå har studenter handletts vid uppsatsskrivning. Databearbetning utgör ett viktigt led i analysen av myntmaterialet. Databaserna utgör ofta utgångspunkten för de uppsatser som skrivs och de utnyttjas därför flitigt i den forskning som bedrivs. Under året har studenter registrerat ca 450 mynt i databaser. Databaserna har också utnyttjats av externa forskare såväl inom som utom Sverige. Databaserna revideras också ständigt som ett resultat av genomförda analyser.

Vid verksamhetsårets slut var ca 269.500 poster registrerade på data, vilket innebär en ökning med ca 65.500 poster under året. Den helt övervägande delen av ökningen beror på den systematiska dataregistreringen av arabiska fyndmynt från vikingatiden som Johan Landgren till stor del genomfört under året. Kronologiskt sett har tillväxten därför varit starkast inom det vikingatida materialet. Mycket arbete har också lagts ned på att komplettera äldre databaser med mer information. Vad gäller svenska fynd har arbetet fortsatt med att komplettera fynden från medeltid och nyare tid.

Ämne	Område	Period	Antal poster
Mynt	Sverige	Medeltid	6.800
		Nyare tid	3.500
	Danmark	Vikingatid	4.050
		Medeltid	5.300
	Norge	Medeltid	1.000

	Skandinavien	Vikingatid	4.000
	Tyskland	Vikingatid	48.200
	England	Vikingatid	44.800
	Baltikum	Medeltid	1.300
	Solidi	Folkvandringstid	800
	Islamiska områden	Vikingatid	88.050
		Medeltid	22.000
	Diverse	Vikingatid	2.000
Fynd	Sverige	Romersk järnålder	350
		Folkvandringstid	260
		Vikingatid	2.750
		Medeltid-nyare tid	1.925
		Vikingatid	3.200
	Europa	Medeltid-nyare tid	150
	Diverse Europa	Typer, myntmästare etc.	3.100
	Litteratur Hela världen	Antik till nutid	1.850
	Auktions- och lagerkataloger	Antik till nutid	7.350

Digitala kameror har nu fått så bra prestanda att de i stort sett är likvärdiga med konventionella kameror. Digitala bilder kan därför numera användas i publikationer och för forskningsändamål. Enkelheten och möjligheten att studera myntbilderna i kraftig förstoring t.ex. i samband med stampstudier gör att de redan idag helt tagit över de traditionella fotografiernas roll. NFG har börjat bygga upp ett digitalt bildarkiv av främst vikingatida och medeltida mynt. Mynten finns i såväl offentliga som privata samlingar. En stor del av materialet har fyndproveniens. Under året har i genomsnitt närmare 100 mynt fotograferats varje vecka. Vid årets slut fanns ca 5.100 mynt fotograferade varav drygt hälften var medeltida. Dessutom finns ett tusental bilder med lägre upplösning som laddats ner från Internet eller som erhållits av andra.

Under december hölls den traditionella årliga träffen med äldre studenter med ett dussintal deltagare.

Under året har bestämmningar av mynt gjorts för museer, institutioner och andra doktorander (Elfver, Jonsson och Rispling).

NFG besöktes under året bl.a. av ledaren för Kaupangprojektet, Dagfinn Skre, Oslo, samt Heidi Eilbracht, Humboldt-Universität, Berlin.

7. Studiesamling, bibliotek och arkiv

Med stöd av anslag från Gunnar Ekströms Stiftelse för Numismatisk Forsk-

ning har studiesamlingen av mynt fortsatt att byggas ut. Samlingen används i undervisningen för att illustrera myntutvecklingen och medger praktiska övningar med bestämning, stampstudier m.m. Mynt har också erhållits som gåva från Frédéric Elfver, Kenneth Jonsson och Gert Rispling. Under året har sammanlagt 20 föremål tillförts samlingarna som nu uppgår till 1.398 ex. (huvudsakligen mynt) inkl. kopior som är nödvändiga eftersom priserna för originalmynt under många perioder vida överstiger de tillgängliga medlen. Bland nyförvärven kan nämnas vikingatida mynt från Kalifatet, Tyskland, Ungern, England och Danmark samt svenska mynt från medeltid och nyare tid.

<i>Kategori</i>	<i>Område</i>	<i>Period</i>	<i>Antal</i>
Mynt	Sverige	Vikingatid	6
		Medeltid	13
		Nyare tid	27
	Gotland	Medeltid	15
		Nyare tid	2
	Skandinavien	Vikingatid	1
		Danmark	28
		Medeltid	36
		Nyare tid	5
	Norge	Nyare tid	3
	Finland	Nyare tid	1
	Baltikum	Medeltid	14
		Nyare tid	2
	Ryssland	Nyare tid	1
	Polen	Vikingatid	4
		Nyare tid	3
	Tyskland	Vikingatid	169
		Medeltid	13
		Nyare tid	1
	Italien	Vikingatid	1
	Böhmen	Vikingatid	2
	Ungern	Vikingatid	1
		Nyare tid	1
	Österrike	Nyare tid	2
	England	Vikingatid	58
		Medeltid	9
	Nederländerna	Vikingatid	2
	Frankrike	Vikingatid	2
		Medeltid	62
		Nyare tid	1
	Italien	Medeltid	3
	Mexiko	Nyare tid	1
	Kalifatet	Vikingatid	605

	Medeltid	72
Volgabulgarer	Vikingatid	2
Kelter	Antik	6
Grekland	Antik	101
Romerska riket	Antik	55
Bysantinska riket	Antik	18
Sasanidiska riket	Antik	4
Axumitiska riket	Antik	3
Indien	Antik	10
Övriga områden		16
Sedlar		5
Medaljer		5

Bibliotekets registrerade tillväxt uppgick under verksamhetsåret till sammanlagt 198 nummer (exkl. auktions- och lagerkataloger).

Inom numismatik har förvärven bl.a. omfattat katalogen över samlingen i Smålands Museum, Växjö, ett flertal volymer i syllogeserier över engelska och arabiska mynt, liksom ett antal volymer om orientaliska mynt.

Inom arkeologi omfattar förvärven ett flertal nya doktorsavhandlingar samt flera volymer av Birkapublikationerna. Inom historia har bl.a. Dick Harrisons böcker om svenskt 1200-tal och Karl Knutsson Bonde inköpts.

Ett mycket stort antal auktions- och lagerkataloger har under året skänkts av B. Ahlström Mynthandel. Ett större antal svenska auktions- och lagerkataloger har också inköpts.

Inbinding av ett större antal tidskrifter har skett under året.

8. Personalia

Vid årsskiftet 2001/2002 bytte Brita Malmer arbetsplats. Ny adress och telefon är: Kungl. Myntkabinettet, Box 5428, 114 84 Stockholm, 08 - 5195 5341.

Frédéric Elfver har valts till sekreterare i Svenska Numismatiska Föreningens styrelse och Cecilia von Heijne har valts till sekreterare i Svenska Fornminnesföreningens styrelse.

Nanouschka Myrberg började forskarutbildningen i arkeologi med inriktning mot numismatik i september.

Gert Rispling har under januari utfört arbetspraktik vid NFG. Han har under

oktober påbörjat arbetet med bestämningen av mynten i de två skatter som hittades i Spillings, Othem sn, Gotland 1999. Antalet mynt uppgår sammanlagt till ca 14.200 ex. Gotlands Fornsal är arbetsgivare, men arbetet utförs i NFG:s lokaler.

Kenneth Agehed har börjat att fotografera mynt, bl.a. från Spillingskatterna.

9. Tryckta skrifter

Frédéric Elfver

Om dateringen av bokbandet till Tessins exemplar av Brenner 1691. *SNT* 2002:6, 127.

Recension av: Clas-Ove Strandberg, The Queen Lovisa Ulrika Collection of Numismatic Literature. An Illustrated and Annotated Catalogue. *SNT* 2002:6, 136.

Mynt från den Gyllene horden – ånyo. *SNT* 2002:7, 158.

Sterling funnen vid medeltida Trosa stad, Södermanland. *SNT* 2002:7, 166.

Efterundersökning vid Skavsta, S:t Nikolai sn, Södermanland. Med en förteckning över tidigare numismatiskt fyndmaterial [SHM 14916, 29958]. *NNUM* 2002:7/8, 144-48.

Kring bihanget till Numismatiska Meddelanden I. *SNT* 2002:8, 186.

Sällsynt örtug på Vitenskapsmuseet i Trondheim. *NA* nr 245, 2002:2 (Jubileumsutgåve 1972-2002), 47-52.

Cecilia von Heijne

Mynt, makt och människor ettusen år senare... *Gaudeamus* nr 9, s. 28.

Kenneth Jonsson

Forskningsaktuellt - Myntfynd på Öland. *NFG:s verksamhetsberättelse* 2001, 2-7.

Två tidiga fynd med Erik av Pommerns mynt. *SNT* 2002:2, 34-35.

Den numismatiska kongressen i Madrid 2003. *SNT* 2002:4:93.

The numismatic evidence for Frisian trade in Sweden in the late Viking Age. *Moneta mediævalis*. Festskrift till Stanislaw Suchodolski (red. R. Kiersnowski et al.). Warszawa 2002, 233-244.

Varning för nya förfalskningar av medeltidsmynt. *SNT* 2002:5, 106.

Hedersmedaljer i Berlin. *SNT* 2002:6, 127.

Recension av Tuukka Talvio, Coins and Coin Finds in Finland 800-1200. *SNT* 2002:7, 163-164.

Ocksarve. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, band 21, 527.

England och Tyskland. Två sidor av samma vikingatida mynt. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Årsbok* 2002, 89-100.

Tyska mynt i svenska vikingafynd II. *NNUM* 2002:9-10, 184.

Utvecklingen av ekonomin som den speglas i myntningen. *Birger jarls tid - en*

brytningstid?. Sex föreläsningar från ett symposium i Stockholm våren 2001 (red. L. Annerbäck). *Runica et mediævalia*. Opuscula 8, 43-72.

Myrberg, Nanouschka

Falsa Fornlämningar? Om fornlämningars autenticitet. Stockholm 2002.

Gert Rispling

A list of coin finds relevant to the study of early Islamic-type imitations. *Festschrift for Thomas S. Noonan: January 20, 1938 - June 15, 2001* (red. Roman K. Kovalev & Heidi M. Sherman). *Russian History/Histoire Russe*, vol. 28, nr 1-4 (2001) [tr. 2002], 325-339.

Thomas Noonan in memoriam (på ryska). *Numizmaticheskii Almanakh*, Moskva 2002, 19-23 (tillsammans med Roman Kovalev).

Guldefterligning af en arabisk mønt fundet på Bornholm, *NNUM* 2002:5-6, s. 91-94 (tillsammans med J. Chr. Moesgaard).

Förkortningar

NA – *Numisma Asloia*. Oslo.

NNUM – *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*. Köpenhamn.

SNT – *Svensk Numismatisk Tidskrift*. Stockholm.

9. Numismatiska forskningsgruppen 1/1 2002 – 31/12 2002

Besöksadress: Bollhusgränd 1B, 3tr.

Postadress: 111 31 Stockholm

Telefon: 08-16 20 00 (växel)

Föreståndare: Professor Kenneth Jonsson, tel. 674 77 55, e-post: kenneth.jonsson@ark.su.se. Klara Östra Kyrkogata 8B, 111 52 Stockholm, tel. 20 07 86.

Agehed, Kenneth, tel. 674 76 80, e-post: agehed@physics.kth.se. Vikstensv. 45, 121 56 Johanneshov, tel. 39 12 72.

Elfver, Frédéric, FM, doktorand, tel. 674 77 51, e-post: frederic.elfver@ark.su.se. Gyllenstiernsgatan 15, 5 tr., 115 26 Stockholm, tel. 660 25 46, mobil: 0702-24 88 19.

von Heijne, Cecilia, FK, doktorand, tel. 674 77 54, e-post: cecilia.von.heijne@ark.su.se. Solfagravägen 44, 141 45 Huddinge, tel. 711 33 71, mobil 0733-790694.

Landgren, Johan, FK, tel. 674 76 80, e-post: tpq@spray.se. Getfotsv. 29, 122 46 Enske, tel. 765 65 67, mobil 070-3423600.

Martinson, Marie, redaktionssekreterare, tel. 674 77 50, e-post: marie.martinson@ark.su.se. Ledungsvägen 45, 187 75 Täby, tel. 91 27 22.

Myrberg, Nanouschka, FM, doktorand, tel. 674 77 52, e-post: nmyrb@ark.su.se. Zinkens v. 27, 117 41 Stockholm, tel. 668 73 44, mobil 070-4941144.

Rispling, Gert, FK och jur. kand, tel. 674 76 80, e-post: gertrispling@hotmail.com. Lennart Torstenssons väg 12C, 761 43 Norrtälje, tel. 0176-148 48.

Rundberg, Jonas, tel. 674 76 80, e-post: jonas_rundberg@swipnet.se. Bergslagsv. 10C, 731 32 Köping, tel. 0221-20668.

Myntningen i Lund 1146-1241

Ann-Christine Palm

Bakgrund

Detta är en förkortad och något reviderad version av en uppsats i arkeologi (Palm 2002). De svenska fynden har kompletterats (tio lösfynd) och dessamma gäller danska fynd publicerade efter det att uppsatsen skrivits. Dessutom vill jag framföra ett tack till Peter Carelli för uppgifter ur hans manuskript om myntfynd i Lund vilket betytt 75 nya fynd (Carelli manuskript).

De sydligaste svenska landskapen, även kallade Skåneland, d.v.s. Skåne, Blekinge och Halland blev inte en del av det svenska riket förrän 1658. Innan dess var de en del av Danmark. Även Bornholm räknades som en del av Skåneland. Eftersom mynttyperna präglades regionalt, där Skåneland utgjorde ett myntcirkulationsområde med Lund som troligen enda myntort under den här behandlade perioden 1146-1241, är syftet att med ledning av fynden av danska mynt undersöka vilka mynttyper som cirkulerade där. Därav framgår även om kungamakten kunde kontrollera myntcirkulationen i Skåneland så att den begränsades till mynt präglade där. Efter den här behandlade perioden förekom även en myntning i Halland.

Undersökningen kommer samtidigt att ge svar på frågan om den indelning av mynttyperna till myntorter som Peter Hauberg gjorde 1906 stämmer överens med fynden från området. Kungarna är följande.

Sven Grathe	1146-1154, 1157
Knut V	1146, 1154-1157
Valdemar I	1154-1182
Knut VI	1182-1202
Valdemar II	1202-1241

Med utgångspunkt från arkivuppgifter i Numismatiska forskningsgruppen och Kungliga myntkabinettet samt i Landskapsinventeringens kataloger (SML 1-10) har en sammanställning upprättats över lösfynden i Sverige och på Bornholm. Utgångspunkten är den indelning av de danska mynten som Peter Hauberg (Hbg) gjorde. För att kunna göra en jämförande studie kommer även danska lösfynd samt skattfynd gjorda i Danmark och Sverige att undersökas. Uppgifterna kommer från sammanställningar av publicerade skatt- och lösfynd samt några större fynd som finns redovisade i Den kgl. Mønt- og Medaillesamlingens fyndprotokoll. De Lundapräglade mynten hamnar i fokus, då det är dessa som var avsedda att cirkulera i Skåneland och därför borde dyka upp i materialet.

De danska mynt som präglades under perioden har med ett enda undantag

(Anno Domini 1234 - numera förd till Roskilde) inget präglingssårtal och kan indelas i ett stort antal typer, ofta med likartade motiv. I de flesta fall saknas namnet på såväl myntherren som på myntorten vilket medför svårigheter när det gäller bestämningen. Många Haubergtyper har under årens lopp omdaterats eller förts till andra myntorter. Endast en sådan ombestämning har gällt Lundamyntningen. För enkelhets skull bibehålls Haubergs bestämningar här.

Skåneland utgjorde den östra rikshalvan av det danska riket och ärkebiskopen i Lund hade där en särskilt stark ställning.

Sedan Erik Lam abdikerat 1146 blev det en kamp om kungatronen mellan Knut V (vald till kung av västra Danmark), Sven (som folket på Själland och i Skåne föredrog) och Valdemar. Ärkebiskop Eskil försökte medla mellan parterna, men vid ett s.k. fredsgille i Roskilde 1157 attackerade Svens män de övriga och Knut V blev dödad. Valdemar klarade sig dock och fick då tillfälligt ärkebiskop Eskil på sin sida. Tillsammans lyckades de besegra Sven och den skånska armén vid slaget vid Grathe heden på Jylland år 1157 då Sven dödades. Efter slaget fick Sven tillnamnet Sven Grathe.

Valdemar I blev nu kung, men när han valde sin fosterbror Absalon till biskop i Roskilde hamnade han i konflikt med ärkebiskop Eskil som motsatte sig detta val. Enligt kyrkan hade kungen inte rätt att utse biskopar. Eskil tvingades p.g.a. konflikten att lämna landet, men han behöll sin titel. När han till slut kunde återvända gick han motvilligt med på att kröna Valdemar I:s son Knut VI medan fadern ännu levde. Eskil avgick 1177 och utnämnde då Absalon till sin efterträdare.

Ärkebiskop Absalon kom i konflikt med skåningarna då han försökte effektivisera upptagandet av tionde och då bara själländare fick viktiga befattningar i Skåne. Konflikten ledde till att Valdemar I och Absalon 1181 besegrade de skånska bönderna i slagen vid Dösjebro och Getinge bro. När Valdemar I dog 1182 vägrade bönderna att erkänna hans son, den redan krönte Knut VI, som kung. De skånska stormännen och Absalon krossade då bönderna i slaget vid Høje 1182. När Absalon dog 1201 efterträddes han av en yngre släkting, Andreas Sunesen. Året därpå efterträddes Knut VI i sin tur av sin yngre bror, Valdemar II, som tidigare varit hertig i Slesvig och som lyckats erövra hela Holstein och på så sätt fått kontroll över bl.a. hansestäderna Lübeck och Hamburg. Under en jakt på Lyø 1223 blev Valdemar II och hans son tillfångatagna av hertig Henrik av Schwerin. För att kungen skulle släppas tvingades Danmark att betala en lösensumma på 40.000 mark (ca åtta ton) silver och man blev även tvungen att ge upp Holstein. Valdemar II dog 1241.

Endast en valör, penningen, präglades i Danmark vid den här tiden (den

mynttyp som Jørgen Steen Jensen fört till Lund hade valören $\frac{1}{2}$ penning och utgjorde ett undantag). I Skåne och på Själland utgick man ifrån ett viktsystem där det gick 10 penningar på en örtug, 30 penningar på ett öre och 240 penningar på en mark.

Från 1000-talets början präglades det mynt på flera myntorter. Från slutet av 1000-talet blev det också vanligt att ärke/biskopar fick del i myntnings-intäkten i olika myntorter. Ärkebiskopen i Lund beviljades t.ex. 1157 av Valdemar I rätten till $\frac{1}{4}$ av intäkterna. Mynten som präglades i Lund var tvåsidiga med en symbolisk bild av kungen på åtsidan och av ärkebiskopen på framsidan. Hauberg utgick från eventuella inskrifter, myntens vikt, storlek, motiv och fynden när han gjorde sin indelning över mynttyperna. Osäkerhetsmomentet var emellertid stort i vissa fall.

Mynttyperna var endast giltiga under en begränsad tid och när en ny mynttyp började präglas skulle den äldre typen tvångsinlösas. Det fanns speciella växlingskontor där folk kunde byta in den gamla och ogiltiga mynttypen mot den nya. Man var dock tvungen att lämna in fler äldre mynt, t.ex. tre gamla mot två nya.

Myntens skulle i princip bestå av rent silver med ett metallvärde som motsvarade det nominella värdet minskat med präglingkostnaden och vinsten (slagskatten) vilka tillsammans kan beräknas ha utgjort $\frac{1}{3}$. En mark penningar skulle då motsvara $\frac{2}{3}$ av både vikten och värdet av en mark silver. Snart började man började emellertid att minska vikten och öka kopparmängden i mynten för att på så sätt kunna öka intäkterna. Detta ledde till att värdet på varje mynt minskade. Genom den betungade lösensumman för Valdemar II ansträngdes landets ekonomi mycket hårt, vilket medförde en kraftig myntförsämring. Vid 1200-talets mitt gick det 3 mark penningar på en mark silver.

Analys av fynden

Antalet lösfynd från perioden 1146-1241 är 319, vilket är något lägre än antalet från perioden innan (995-1146) och betydligt lägre än perioden efter (1241-1350). De handlar nästan uteslutande om danska mynt och endast de danska kommer att behandlas här. Större delen kommer från kyrkor och utgrävningar i städer. De svenska fynden utanför Skåneland är endast fem: Alvastra kloster (2) i Östergötland, Varnhems kloster och Kungsåters kyrkoruin i Västergötland, samt Eketorps fornborg på Öland. De påverkar inte analysen och kommer därför heller inte att tas med i diskussionen nedan.

Analysen baseras därför helt på lösfynden från Skåneland enligt följande: Skåne (248), Halland (16) och Bornholm (50). Däremot har inga mynt hittats i Blekinge. Antalet mynt som är bestämda till Hbg nr är 298. Antalet lösfynd

från övriga Danmark är 350 och gäller främst fynd som hittats efter 1952. Ofta ger fyndens spridning en säker utgångspunkt för var mynten präglats, d.v.s. om fynden från Skåneland är helt dominerande antas typen vara präglad i Lund. I några fall är fyndbilden mer oklar och då blir faktorer som inskrifter, motiv, vikt och stil av stor betydelse. Värde av fyndförteckningen i Hbg är begränsat eftersom det ofta inte framgår om det är fråga om lösfynd, hopade fynd eller skattfynd.

Under perioden var totalt 10 olika myntorter aktiva: Lund (Skåneland), Roskilde (Själland), Hjørring, Ålborg, Viborg, Randers, Århus, Horsens och Ribe (alla på Jylland) samt Slesvig (nuvarande norra Tyskland). De präglade mynt i olika omfattning under perioden.

Sven Grathe (1146-1154, 1157) skall enligt Hauberg inte ha präglat några typer alls i Lund, däremot på nio andra myntorter i övriga Danmark. I Skåneland finns det endast tre lösfynd som kan föras till Sven. En Roskildetyp (Hbg 1) är bara känd i ett fynd från Skåne, men i tre fynd från Danmark vilket bekräftar att den inte präglats i Lund. En Viborgtyp (Hbg 3) har emellertid hittats i ett ex. i vardera Halland och Skåne, men inte i Danmark. I samband med publiceringen av 133 ex. funna i en skatt i Bårarp (Halland) har Jørgen Steen Jensen också föreslagit att den i stället skulle ha präglats i Lund som ½ penning (Jensen 1983, 119-120). Till detta kan läggas att två ex. ingår i en (mycket märklig) skatt från Törnebysslätt utanför Kalmar. Det finns därför all anledning att tro att Jensens antagande är korrekt. Typen har sannolikt präglats under hela perioden 1146-1154.

Knut V (1146, 1154-1157) har enligt Hauberg präglat fem mynttyper, varav en i Lund (Hbg 1) och övriga i Roskilde (Hbg 2), Viborg (Hbg 3-4) och Slesvig (Hbg 5). I Skåneland har sammanlagt sex lösfynd hittats. Två ex. av Hbg 1 har hittats i Lund. De övriga fyra mynten är dock Hbg 2 och ska enligt Hauberg ha präglats i Roskilde. Dessa fyra har hittats dels i Skåne (3) och dels på Bornholm (1). Eftersom inga fynd har gjorts av Hbg 1 eller 2 i Danmark

Fig. 1. Knut V 1146, 1154-1157, Hbg 2 (Roskilde), kan föras till Lund med ledning av fynden.

Fig. 2. Valdemar I 1154-1182, Hbg 10 (Roskilde), kan föras till Lund tack vare 25 lösfynd i Skåneland, vilket gör den till den vanligaste typen av alla under perioden 1146-1241.

och båda typerna har motsvarigheter bland Valdemar I:s Lundatyper (Hbg 1 resp. 5) är det uppenbart att båda typerna präglats i Lund. Denna ombestämning betyder också att den ena typen är den äldsta Lundatyp som har ärkebiskopens bild.

Valdemar I:s 28 år vid makten, varav 25 år som ensam kung, resulterade i att antalet mynttyper ökade. De fyra typerna som enligt Hauberg ska ha präglats i Lund (Hbg 1-4) finns alla representerade i det insamlade materialet.

Två mynttyper, Hbg 5 och 10, skall enligt Hauberg vara präglade i Roskilde, men har hittats i så många exemplar (11 resp. 25 ex.) i Skåneland att de måste ha präglats i Lund. Det bekräftas av att de bara förekommer i ett ex. (Hbg 10) i danska fynd. Däremot ingår de i stort antal (1 resp. 72 ex.) i ett skatfynd på Tikøb kyrkogård på Själland tillsammans med två ex. av Hbg 12. Detta skatfynd måste tolkas som mynt förvärvat i Skåne. Hbg 54 (Ribe) finns i vardera ett ex. i Skåneland samt i övriga Danmark. Eftersom typen helt skiljer sig från andra Lundatyper är den sannolikt inte präglad i Lund.

Hbg 5 är samma typ som finns under Knut V (Hbg 2) och kan därför dateras till deras gemensamma regeringstid, 1154-1157. Valdemar I regerade sedan ensam i 25 år och med fem typer betyder det att varje typ präglades under ca fem år.

Knut VI (1182-1202) hade under sina 20 år som kung ett trettiotal mynttyper fördelade på fem myntorter. Till Lund förde Hauberg nio typer (Hbg 4 och 5 är emellertid varianter av samma typ) och av dessa finns alla utom en representerade i undersökningsmaterialet. De danska fynden är få i förhållande till de svenska fynden. Den återstående typen (Hbg 6) skiljer sig från detta mönster, då det inte finns något fynd från denna typ alls i Skåneland, samtidigt som det har hittats flera exemplar i Danmark. Den avviker också från övriga Lundatyper på så sätt att det på teckningen helt saknar pärlring, vilket kan bero på att det inte är ett representativt mynt man låtit avbilda. Fyndspridningen visar klart att typen inte kan ha präglats i Lund. Hbg 15 liknar Hbg 4-5 (samma typ?) och med fem fynd i Skåneland mot ett i övriga Danmark bör den föras till Lund. Hbg 28 (Slesvig) finns i ett ex. i Skåneland, men saknas i övriga Danmark. Ett enda fynd är inte mycket att bygga på och eftersom typen motivmässigt m.m. avviker från andra Lundatyper är den sannolikt inte präglad i Lund.

Under Knut VI:s 20 år som regent innebär sju eller åtta mynttyper att man har genomfört byte till ny typ med knappt tre års mellanrum, d.v.s. betydligt oftare än under Valdemar I.

Valdemar II (1202-1241) använde sig av fem myntorter och lät prägla ett femtiotal mynttyper. I Lund myntades enligt Hauberg totalt 16 typer (Hbg 1-

16). Av dessa finns alla utom två (Hbg 7 och 10) representerade i undersökningsmaterialet från Skåneland. Av Hbg 6 finns ett fynd i Skåneland och fyra i Danmark, men trots det bör den föras till Lund tack vare inskriften PE (ärkebiskop Peder Saxesen 1223-1228) som även finns på Hbg 8 där fynden i Skåneland är totalt dominerande.

Hbg 12 är tidigare förd till Roskilde (Lindahl 1964) och av Hbg 10 finns fem lösfynd i Danmark, vilket måste tolkas som att den inte präglades i Lund. När det gäller Hbg 7 är bilden mer svårtolkad eftersom den saknas i både svenska och danska fynd. Inskriften LV (Lund) är här avgörande. Liknande fyndförhållanden gäller för Hbg 13 som finns i tre svenska och två danska fynd och även här är inskriften med ärkebiskop Ufos (1228-1252) namn avgörande.

I övrigt finns det vardera ett eller två fynd av fem typer som Hauberg fört till Roskilde eller Ribe. Två typer som Hauberg fört till Slesvig är emellertid vanliga i svenska fynd med åtta ex. (Hbg 45) resp. inte mindre än 18 ex. (Hbg 46). I danska fynd finns endast ett resp. två ex. Det gör att även dessa två typer måste föras till Lund. Viktmässigt passar de också bättre i Lund.

Valdemar II regerade i 39 år och utgår man från 16 mynttyper från Lund innebär det att man genomförde byte till ny mynttyp med ungefär två och ett halvt års mellanrum, d.v.s. ungefär som under Knut VI.

Slutsatser

Lösfynden visar att för Lunds del är de bestämmningar som Hauberg gjorde till stor del korrekta. De ändringar som föreslås här är att ytterligare två Lundatyper istället är präglade på en annan myntort samt att ytterligare sex typer som Hauberg fört till andra myntorter bör föras till Lund. Av de 298 ex. som hittats i Skåneland och kunnat bestämmas till Hbg nr har endast 17 ex. bedömts vara präglade utanför Skåneland (omvänt finns bara 31 lösfynd med Lundatyper i Danmark). Det betyder att för Skånelands del har kontrollen över myntcirkulationen fungerat mycket väl. Nedan redovisas alla Hbg nr som har hittats som lösfynd i Skåneland samt alla övriga typer som Hauberg har fört

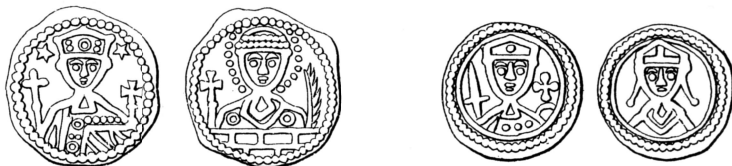

Fig. 3. Knut VI 1182-1202, Hbg 9. Med 19 lösfynd i Skåneland är detta den vanligaste av Knuts typer.

Fig. 4. Valdemar II 1202-1241, Hbg 46 (Slesvig). Totalt 18 lösfynd från Skåneland visar att denna typ måste ha präglats i Lund.

till Lund. För varje typ anges Hbg nr, myntort enligt Hbg, de som efter min analys bör föras till Lund, samt antal lösfunna ex. i Skåneland resp. i övriga Danmark. Observera att det fortfarande råder stor osäkerhet om hur typerna ska fördelas på resp. kung. För de typer som saknar inskrifter kan sannolikt en framtida haltundersökning bidra till att skapa en säkrare kronologi.

	<i>Nr</i>	<i>Hbg</i>	<i>Palm</i>	<i>Skåneland</i>	<i>Övriga Danmark</i>
Sven Grathe	1	Roskilde	-	1	3
	3	Viborg	Lund	2	-
Knut V	1	Lund	Lund	2	-
	2	Roskilde	Lund	4	-
Valdemar I	1	Lund	Lund	10	1
	2	Lund	Lund	10	-
	3	Lund	Lund	4	-
	4	Lund	Lund	7	1
	5	Roskilde	Lund	11	-
	9	Roskilde	-	1	3
	10	Roskilde	Lund	25	1
	12	Roskilde	-	1	5
	13	Roskilde	-	3	8
	54	Ribe	-	1	1
	55	Ribe	-	1	6
Knut VI	1	Lund	Lund	14	-
	2	Lund	Lund	9	1
	3	Lund	Lund	7	-
	4-5	Lund	Lund	9	-
	6	Lund	Ej Lund	-	5
	7	Lund	Lund	7	2
	8	Lund	Lund	17	-
	9	Lund	Lund	19	2
	15	Roskilde	Lund	5	1
	28	Slesvig	-	1	-
Valdemar II	1	Lund	Lund	7	2
	2	Lund	Lund	3	-
	3	Lund	Lund	12	4
	4	Lund	Lund	4	-
	5	Lund	Lund	6	1
	6	Lund	Lund	1	4
	7	Lund	Lund	-	-
	8	Lund	Lund	9	1
	9	Lund	Lund	10	1
	10	Lund	Ej Lund	-	5
	11	Lund	Lund	11	1
	12	Lund	Ej Lund	1	4
	13	Lund	Lund	3	2

14	Lund	Lund	6	1
15	Lund	Lund	9	2
16	Lund	Lund	12	-
20	Roskilde	-	1	2
21	Roskilde	-	2	4
23	Roskilde	-	1	2
29	Roskilde	-	1	12
42	Ribe	-	2	128
45	Slesvig	Lund	8	1
46	Slesvig	Lund	18	2

Under de första åren finns ytterst få myntfynd i det svenska materialet. Det är först när Valdemar I blir kung som myntfynden ökar i antal. Det kan tyda på att myntningen ökade kraftigt under hans period. En annan anledning kan ha varit att myntens silverhalt och köpkraft minskade och att de därför lättare tappades bort. Myntningens betydelse som finansieringskälla antyds också av att typbytena (tvångsinväxlingarna) tenderade att genomföras allt oftare. De stora skillnaderna i antalet lösfynd mellan olika typer talar dock för att cirkulationstiden kunde variera från typ till typ. Även kyrkan omfattades av detta system, då ärke/biskoparna hade rätt till en viss del av myntnings-intäkten.

Litteratur

Arkeologiske udgravninger i Danmark 1985-2001. Köpenhamn 1986-2002.
 Bendixen, Kirsten, 1973. Middeladermønter i de sidste 10 års danske kirkefund. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1972, 49-70.
 Carelli, Peter, manuskript. *Från Vespasianus till Leopold II. En sammanställning av jordfunna mynt i Lund 1833-1994*.
 Hbg - Hauberg, Peter. *Danmarks Myntvaesen i Tidsrummet 1146-1241*. Köpenhamn 1906.
 Jensen, Jørgen Steen, 1983. Bårup-fundet 1932. Et hallandsk møntfund fra Sven Grathes tid. *Numismatiske Meddelelser XXXIII*. Stockholm 1983.
 Jensen, Jørgen Steen et al., 1992. *Danmarks middelalderlige skattefund fra c. 1050 til c. 1241*. Köpenhamn 1992.
 Lindahl, Fritze, 1964. Valdemarernes mønter, især Anno Domini MCCXXVIII-mønten, belyst ved løsfynd fra kirkerne. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1963, 50-60.
 Palm, Ann-Christine, 2002. *Danska medeltida Lundamynt 1146-1241*. B-uppsats i arkeologi, Stockholms universitet, vårterminen 2002.
 Sveriges mynthistoria, *Landskapsinventeringen 1-10*. Stockholm 1982-2003.

